

## วรรคที่หก

### ๑. ปฏิปทาโทษปัญหา ๕๐

พระราชชาตรีถามว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ในกาลใด พระโพธิสัตว์ได้ทรงกระทำทุกกริยา, ความเพียรเป็นเหตุริเริ่ม ความเพียรเป็นเหตุก้าวหน้าเช่นนั้น ความผจญกิเลสเช่นนั้น ความกำจัดเสนาแห่งมฤตยูเช่นนั้น ความอดอาหารเช่นนั้น ความกระทำกิจที่กระทำได้ยากเช่นนั้น ไม่ได้มีแล้วในที่อื่น, ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์ไม่ได้แล้ว ซึ่งอัสสาทะความยินดีน้อยหนึ่ง ในเพราะความบากบั่นอันใหญ่เห็นปานนั้น จึงยังจิตดวงนั้นนั่นแลให้หวนกลับแล้ว ได้ตรัสอย่างนี้ว่า 'ก็ด้วยทุกกริยาอันเผ็ดร้อนนี้ เราก็ดำเนินได้บรรลุญาณทัสสนะพิเศษ อันประเสริฐยิ่งกว่าธรรมของสามัญมนุษย์ไม่แล, ชะรอยมรรคาเพื่อความตรัสรู้ จะพึงเป็นทางอื่นแน่แล.' ครั้นทรงดำริตกลงพระทัยขณะนี้แล้ว จึงทรงเปื้อนหายจากทุกกริยานั้น ได้บรรลุสัพพัญญุตญาณด้วยมรรคาอื่น แต่ก็ทรงพร่ำสอนชักชวนสาวกทั้งหลายด้วยปฏิปทานั้นอีกว่า 'ท่านทั้งหลาย จงปรารถนาความเพียร จงพากเพียร จงประกอบความเพียรในพระพุทธศาสนา จงกำจัดเสนาแห่งมฤตยูเสีย เหมือนนุกุญชรทำลายเรือนไม้้อเสียจะนั้น' พระผู้เป็นเจ้านาคเสน เพราะเหตุไรเล่า พระตถาคตจึงทรงพร่ำสอน ชักชวนสาวกทั้งหลาย ในปฏิปทาที่พระองค์เองทรงเปื้อนหายคืนคลาย ดูหมิ่นแล้ว?"

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร ปฏิปทานั้นนั่นแล เป็นปฏิปทาทั้งในกาลนั้น ทั้งในกาลบัดนี้, พระโพธิสัตว์ทรงดำเนินปฏิปทานั้นนั่นแล บรรลุสัพพัญญุตญาณแล้ว. ก็แต่ว่า พระโพธิสัตว์กระทำ ความเพียรเกินไป อดอาหารเสียโดยไม่มีส่วนเหลือ, ข้อที่จิตเป็นธรรมชาติทรมาน กำลังเกิดขึ้นแล้วแก่ท่าน เพราะความอดอาหารเสีย, ท่านไม่ได้อาจแล้วเพื่อบรรลุสัพพัญญุตญาณ เพราะความที่จิตเป็นธรรมชาติทรมานกำลังนั้น, ท่านเมื่อเสวกวฬิงการอาหาร อาหารคือข้าวกพอประมาณ จึงได้บรรลุ สัพพัญญุตญาณ ต่อกาลไม่นานเลยด้วยปฏิปทานั้นเอง. ปฏิปทานั้นแหละ เป็นไปเพื่อได้เฉพาะซึ่ง สัพพัญญุตญาณ ของพระตถาคตทั้งปวง.

ขอถวายพระพร เปรียบเหมือนอาหารเป็นเครื่องอุปถัมภ์สัตว์ทั้งปวง, สัตว์ทั้งปวงได้อาศัยอาหารจึงได้เสวยความสุข ฉนใด; ปฏิปทานั้นแหละ เป็นไปเพื่อได้เฉพาะซึ่งสัพพัญญุตญาณ ของพระตถาคตทั้งปวง ฉนนั้นนั่นแล. การที่พระตถาคตไม่ได้บรรลุสัพพัญญุตญาณในขณะนั้น มิใช่โทษของความเพียรเป็นเหตุริเริ่ม มิใช่โทษของความเพียรเป็นเหตุก้าวหน้า มิใช่โทษของความผจญกิเลส, โดยที่แท้ เป็นโทษของความอดอาหารเท่านั้น, ปฏิปทานั้น อันธรรมดาเตรียมไว้แล้ว ทุกเมื่อ.

ขอถวายพระพร เปรียบเหมือนบุรุษเดินทางไกล ด้วยความเร็วเกินไป, เพราะความเร็วเกินไป นั้น เขาพึงเป็นผู้ซาไปแถบหนึ่ง หรือเป็นคนปลุกปล้ำ เดินไม่ได้บนพื้นแผ่นดิน, เออ ก็ เหตุที่เขาเดิน ไม่ได้ นั่น เป็นโทษของมหาปฐพีหรือ มหาบพิตร?"

ร. "หามีได้ พระผู้เป็นเจ้า, มหาปฐพีเตรียมอยู่แล้วทุกเมื่อ, โทษของมหาปฐพี นั้น จะมีมาแต่ ไหน, เหตุที่บุรุษนั้นเป็นผู้ซาไปแถบหนึ่งนั้น เป็นโทษของความพยายามต่างหาก."

ถ. "ขอถวายพระพร ข้อนั้นฉันใด, การที่พระตถาคตไม่ได้บรรลุสัมโพธิญาณในขณะนั้น มิใช่โทษ ของความเพียรเป็นเหตุริเริ่ม มิใช่โทษของความเพียรเป็นเหตุก้าวหน้า มิใช่โทษของความผจญกิเลส, โดยที่แท้ เป็นโทษของความอดอาหารต่างหาก, ฉะนั้นนั้นแน่แล, ปฏิปทานั้น อันธรรมาเตรียมไว้แล้วทุก เมื่อ."

อีกนัยหนึ่ง เปรียบเหมือนบุรุษพึงนุ่งผ้าสาฎกอันเศร้าหมอง, เขาไม่พึงซักผ้า นั้นในน้ำ, ข้อที่ผ้า เศร้าหมองนั้น มิใช่โทษของน้ำ, น้ำเตรียมอยู่ทุกเมื่อ, นั้นเป็นโทษของบุรุษต่างหาก ข้อนี้ฉันใด; การที่ พระตถาคตไม่ได้บรรลุพระสัมโพธิญาณในสมัยนั้น มิใช่โทษของความเพียรเป็นเหตุริเริ่ม มิใช่โทษ ของความเพียรเป็นเหตุก้าวหน้า มิใช่โทษของความผจญกิเลส, โดยที่แท้ เป็นโทษของความอดอาหาร ต่างหาก, ปฏิปทานั้น อันธรรมาเตรียมไว้แล้วทุกเมื่อ ฉะนั้นนั้นแน่แล. เพราะเหตุนี้ พระตถาคตจึงทรง พิจารณา ชักชวนสาวกทั้งหลายในปฏิปทานั้น. ปฏิปทานั้นหาโทษมิได้ อันธรรมา นั้นเตรียมไว้แล้วทุก เมื่อ ด้วยประการฉะนี้แล ขอถวายพระพร."

ร. "ดีละ พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ข้อวิสัยปัญหาของพระผู้เป็นเจ้านั้น สมอย่างนั้น, ข้าพเจ้ายอมรับรอง อย่างนั้น."